

‘Zorruig dat je erbij komt’

Rekrutering over de grens

De Nederlandse krijgsmacht kampt met een chronisch tekort aan personeel. ‘De tekorten hebben invloed op de inzetgereedheid en als verbetering uitblijft, komt op termijn de uitvoering van operationele taken in het geding’, aldus staatssecretaris van Defensie J. de Vries. Leger en vloot hebben in het verleden ook met dit probleem geworsteld en naar oplossingen gezocht. Destijds dienden vele buitenlanders bij de Nederlandse krijgsmacht. In de huidige context zou werving van buitenlanders op basis van een EU-paspoort een reële oplossing zijn om de verontrustende personeelstekorten weg te werken. Het lijkt ook in Nederland tijd voor een *pilot* ‘rekrutering over de grens’.

*Dr. V. Enthoven en H.J. van der Maas MA – luitenant-kolonel der mariniers**

Personeelsschaarste voor de krijgsmacht is een probleem van vroeger en nu. Een oplossing was en is werving over de grens. Een open arbeidsmarkt en rekrutering van buitenlanders passen in een lange Nederlandse traditie. Zo bestond het personeel van leger en vloot van de Republiek der Verenigde Nederlanden voor een belangrijk deel uit buitenlanders. De periode tussen de voorzichtige invoering van conscriptie in 1811 en de opschorting van de opkomstplicht in 1996, de tijd van een hoofdzakelijk Nederlands dienstplichtleger, is zo gezien slechts een intermezzo tussen periodes van beroepslegers.

In deze bijdrage passeren drie vormen van vroegmoderne rekrutering, namelijk voor leger, vloot en koloniën, de revue. Vervolgens worden analogieën tussen het verleden en de hedendaagse beroepskrijgsmacht geïdentificeerd. De hieruit voortvloeiende suggesties vormen de *input* voor een discussie over toekomstige rekrutering over de grens, met als stelling: beter een gevulde krijgsmacht met Europeanen, dan een karkas van alleen Nederlanders.

De vroegmoderne tijd

De vroegmoderne tijd, globaal de periode 1500-1800, verschilt fundamenteel van de periode daarvoor, de middeleeuwen, en de periode erna, de moderne tijd. Het meest onderscheidende element, vanuit militair perspectief, is het ontbreken van een strikte scheiding tussen het openbare en het private. Anders gezegd: er heeft een symbiotische relatie bestaan tussen overheid en markt.¹ In de vroegmoderne tijd formuleerde de staat het veiligheidsbeleid en bezat tevens het geweldsmonopolie. Feodale privélegertjes, gebaseerd op een persoonlijke band tussen leenman en heer, behoorden tot het verleden. De legers bestonden in de vroegmoderne tijd uit beroepssoldaten.²

* Victor Enthoven is historicus en verbonden aan de Nederlandse Defensie Academie en de Vrije Universiteit Amsterdam. Rik van der Maas is luitenant-kolonel der mariniers en verbonden aan de Nederlandse Defensie Academie. Dit artikel is geschreven op persoonlijke titel. De auteurs bedanken Herman Amersfoort, Wouter Schmidt, Rogier Bruin, Peter van der Kruit en Eltine Kampen voor hun opmerkingen en suggesties op eerdere versies van dit artikel.

1 F.C. Lane, *Profits from Power. Readings in Protection Rent and Violence-Controlling Enterprises* (Albany, State University of New York Press, 1979) blz. 1.

2 De term *huurling* stamt uit de middeleeuwen en duidt op een soldaat die voor geld vecht: in het Duits *Söldner*, van *Sold* (soldij), vandaar soldaat. Huurlingen stonden in tegenstelling tot de erfelijke krijgsklasse, die de maatschappelijke taak had het zwaard te hanteren. De term *huurling* wordt gebruikt voor niet-staande legers en verdwijnt in de loop van de zeventiende eeuw. Zie: H.L. Zwitser, *‘De militie van den staat’. Het leger van de Republiek der Verenigde Nederlanden* (Amsterdam, Van Soeren, 1991) blz. 41.

Dit betekende overigens niet dat alle militairen ook in dienst van de staat waren. Het ontbrak de vroegmoderne overheid namelijk aan middelen en mogelijkheden om zelf het veiligheidsbeleid uit te voeren en voor de uitoefening ervan deed zij een beroep op ondernemers in geweld.³

In de loop van de negentiende eeuw ontstond een nieuwe situatie. Met ideeën over burgerschap, vrijheid, gelijkheid en broederschap van de Amerikaanse en de Franse revoluties diende de moderne tijd zich aan. Natie-staten werden krachtiger en trokken meer taken naar zich toe. Er ontstonden massale legers gebaseerd op ideologie (nationalisme) en dienstplicht. Staten waren nu zelf bij machte het veiligheidsbeleid uit te voeren. Particulieren waren daarbij overbodig. Het voeren van oorlog was gerationaliseerd en de inzet van dienstplichtigen vond op industriële schaal plaats met ongeëvenaarde aantallen slachtoffers als gevolg.⁴

Het Staatse leger

De Republiek was een verdragsorganisatie waarin soevereine gewesten voor oorlog en vrede samenwerkten in de Staten-Generaal. De Staten-Generaal legden het veiligheidsbeleid ter goedkeuring voor aan de afzonderlijke gewestelijke Staten (besturen). De uitvoering ervan was echter een probleem: zowel te land als ter zee was een beroep op particulieren noodzakelijk. De samenstelling en sterkte van het Staatse leger fluctueerden hevig. Tussen 1587 en 1629 groeide de sterkte van 25.000 naar 80.000 man. De decennia daarna bedroeg de omvang ongeveer 60.000 man, vergelijkbaar met de sterkte van de huidige krijgsmacht. In 1677 bestond het veldleger uit 17.814 infanteristen en 8.717 cavaleristen. Voor de achttiende eeuw waren deze cijfers niet veel anders.⁵

In het Staatse leger dienden vele nationaliteiten: Nederlanders, Duitsers, Engelsen, Schotten, Fransen, Walen en Zwitsers. Voor het werven of lichten van compagnieën of complete regimenten gingen de Staten-Generaal contracten aan met particulieren. Dergelijke capitulaties regelden het aantal troepen, de duur

BRON: G. CANTELLI, C. MARRA EN R. WALPEN, DIE PAPSTULICHE SCHWEITZERGARDE

Pauselijke Zwitserse Garde, negentiende eeuw

van het dienstverband, de hoogte van de soldij, het tijdstip waarop het regiment compleet moest zijn en wie de officieren mocht aanstellen.⁶

Nederlandse compagnieën

Aan de basis van het leger stond de compagnie, waarbij een kapitein leiding gaf aan 113 tot 200 man voetvolk. Een cavaleriecompagnie van een ritmeester telde honderd ruiters. Het *outsourcen* van de landsverdediging aan deze ondernemers in geweld lag gevoelig. Burgers legden immers hun lijf en goed in handen van de huurtroepen aan wie zij de verdediging van hun steden toevertrouwen. Voor de betaling van de compagnieën bestond er een verdeelsleutel voor de gewesten. Holland nam met 60 procent het leeuwendeel voor zijn rekening. In de praktijk betekende dit dat de gewestelijke Staten via tussenkomst van de Staten-Generaal

- 3 P.W. Singer, *Corporate Warriors. The Rise of the Privatized Military Industry* (Ithaca, Cornell University Press, 2008). 2008
- 4 D. Pick, *War Machine. The Rationalisation of Slaughter in the Modern Age* (New Haven, Yale University Press, 1993).
- 5 O. van Nimwegen, 'Deser landen krijchsvolck'. *Het Staatse leger en de militaire revoluties, 1588-1688* (Amsterdam, Bakker, 2006) blz. 54 en bijlage 5; O. van Nimwegen, *De Republiek der Verenigde Nederlanden als grote mogendheid. Buitenlandse politiek en oorlogvoering in de eerste helft van de achttiende eeuw en in het bijzonder tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog, 1740-1748* (Amsterdam, De Bataafsche Leeuw, 2002) blz. 103.
- 6 Van Nimwegen, *Het Staatse leger*, blz. 43; Van Nimwegen, *De Republiek als grote mogendheid*, blz. 106.

Tabel 1 Aantal en herkomst compagnieën te voet, 1605, 1635, 1740 en 1748

	Republiek	Frankrijk	Engeland	Schotland	Wallonië	Duitsland	Zwitserland	Totaal
1605	132	21	55	27	0	0	0	235
1635	181	70	75	30	20	43	0	419
1740	50	0	0	3	0	0	10	63
1748	51	0	0	8	2	40	25	126

Bron: Van Nimwegen, *Het Staatse leger*, blz. 433, n. 43; Van Nimwegen, *De Republiek als grote mogendheid*, blz. 106

de kapiteins en ritmeesters benoemden. Hun eerste zorg was het zekerstellen van het voortbestaan van de eenheid, waarvan zij voor hun broodwinning afhankelijk waren. De kapiteins en ritmeesters kregen een wervingsgebied toegewezen binnen het grondgebied van de Republiek. Met andere woorden: zij werven op basis van Nederlanderschap.⁷

Hierop kwamen ook uitzonderingen voor. De historicus Zwitser schat dat voor de zeventiende eeuw 40-60 procent van de nationale infanteriecompagnieën buitenlander was. Zo contracteerden de Staten-Generaal in 1604 graaf Joost van Limburg Stirum tot 'lichtinghe van thien-, twelf-, vijftienhondert ofte uterliche twee duysent duitse voetknechten'. Hem werd uitdrukkelijk verboden om binnen Nederland te werven. In 1631 besloten de Staten-Generaal ter beveiliging van de oostgrens zesduizend 'Duitsers' in dienst te nemen, verdeeld over twee regimenten. Walraven baron van Gendt, kolonel van één van de twee nieuwe regimenten, kreeg toestemming 'soo buyten- als binnenslants' te werven. In de achttiende eeuw werd eveneens in de Oostenrijkse Nederlanden geworven, terwijl dit juist in de Duitse buurlanden minder was, omdat 'aan de officieren van den Staat niet vrij staat om aldaar openlijk te mogen doen werven'.⁸

Buitenlandse regimenten

Ongeveer de helft van het Staatse leger bestond uit buitenlandse eenheden (zie tabel 1).

Deze buitenlanders dienden in eigen regimenten onder eigen officieren. De Staten-Generaal contracteerden kolonels en kapiteins met hun eenheden. Voor de levering van Duitse regimenten sloot de Republiek capitulaties met Duitse vorsten.

BRON: EG. DE WILDE. DE UNIFORMEN VAN HET NEDERLANDSE LEGER. TENTIJD VAN DE BATAAFSE REPUBLIEK EN HET KONINKRIJK HOLLAND, 1795-1810

Muzikanten van het regiment Saxon-Gotha, 1799

Een uitzonderlijke gebeurtenis vond in 1622 plaats. Toen gingen de Staten-Generaal een samenwerkingsverband aan met troepen die niet in hun opdracht waren geworven. Ernst graaf von Mansfeld en Christiaan hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel boden de Staten-Generaal de diensten van 7.000 ruiters en

7 Van Nimwegen, 'Het Staatse leger en de militaire revolutie van de vroegmoderne tijd' in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 118 (2003) blz. 494-518, speciaal blz. 503-504.

8 Van Nimwegen, *Het Staatse leger*, blz. 41-42; Van Nimwegen, *De Republiek als grote mogendheid*, blz. 103-104.

12.000 voetknechten aan. Graaf Ernst en hertog Christiaan waren militaire ondernemers die complete legers leverden.⁹ Met toestemming van de regering in Londen mochten Schotse kapiteins in Staatse dienst onbelemmerd in Schotland werven. De werving van Walen gebeurde door Waalse officieren in Staatse dienst. Voor de Zwitsers sloten de Staten-Generaal contracten met protestantse kantons, waarbij deze zich verbonden een regiment of een aantal compagnieën te leveren. Het laatste buitenlandse regiment Zwitsers verliet het Koninkrijk in 1829.¹⁰

De Staatse vloot

Ter zee was de uitvoering van het veiligheidsbeleid gedelegeerd aan vijf admiraliteitscolleges. Zij waren verantwoordelijk voor de uitrusting van de oorlogsschepen. Bij de oorlogvoering ter zee bestond er nauwelijks een scheiding tussen openbaar en particulier. Voor het grootste gedeelte van de zeventiende eeuw bestond de oorlogsvloot uit gehuurde koopvaarders. Daarnaast maakte de Republiek tot 1713 veelvuldig gebruik van kaapvaarders, waarbij particulieren met een kaperbrief binnen duidelijk afgebakende grenzen jacht mochten maken op schepen van de vijand. Bij de Declaratie van Parijs (1856) verbood de internationale gemeenschap deze vorm van ondernemerschap.

De Republiek kende een open arbeidsmarkt waar grote groepen migranten vanuit de omliggende landen heentrokken. De vele maritieme activiteiten schiepen in de havensteden vraag naar arbeid. Hierdoor was het beroep van zee-man internationaal. Net zomin als er een nationaal samengesteld leger heeft bestaan, is er nooit een nationale marine geweest. De officieren waren vrijwel allen Nederlanders, maar de manschappen en onderofficieren vormden een bont gezelschap buitenlanders (zie tabel 2). Het maakte niet uit of ze afkomstig waren uit het land waartegen de oorlog werd gevoerd en dat zij tegen hun eigen landgenoten moesten vechten. De zee-man stond buiten de politiek. In tijden van vrede en dus van verminderde werving was het aantal buitenlanders op de vloot lager.¹¹ Een kapitein wierf zijn eigen scheepsbemanning. Door het slaan van de trom in dorpen en steden

BRON: ZEEUWS ARCHIEF, ZELANDIA ILLUSTRATA III 1010

Aanmonstering van zeevolk, waarschijnlijk in Vlissingen, omstreeks 1800

werd hieraan bekendheid gegeven. Anderen, onder wie de buitenlanders, werden door veelal vrouwelijke volkhouders (herbergiers) in de havensteden geleverd. De volkhoudster, een soort koppelbaas, bezorgde de zeeman tot het moment van inschepen zijn natje en zijn droogje en ze voorzag hem ook van een kist en uitrusting. Overigens kenden de admiraliteitscolleges destijds ook het probleem van schaarste aan bepaalde categorieën personeel. Zo signaleerde het Admiraliteitscollege Amsterdam in 1725 een tekort aan bepaalde categorieën onderofficieren. Een verhoging van de gage was de remedie.

Overzee

De meest zichtbare vorm van ondernemerschap in geweld bestond in de vroegmoderne tijd misschien wel overzee. Vanwege de oorlog tegen de koning van Spanje besteedden de Staten-Generaal de strijd overzee uit aan handelscompagnieën die, in ruil voor de hoge risico's, monopolies kregen. De Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) opende in 1602 een tweede front in Azië en de West-Indische Compagnie

9 Van Nimwegen, *Het Staatse leger*, blz. 50.

10 H. Amersfoort, *Koning en kanton. De Nederlandse staat en het einde van de Zwitserse krijgsmacht hier te lande, 1814-1829* (Den Haag, Sectie Militaire Geschiedenis Landmachtstaf, 1988).

11 J.R. Bruijn, *Varend verleden. De Nederlandse oorlogsvloot in de zeventiende en achttiende eeuw* (Amsterdam, Balans, 1998) blz. 71-73, 167-169, 238-244; J.R. Bruijn, A.C. Meijer en A.P. van Vliet (red.), *Marinekapiteins uit de achttiende eeuw. Een Zeeuws elftal* (Middelburg, Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, 2000) blz. 23-26.

Tabel 2 Geografische herkomst bemanning, ca. 1600-1746

Regio	Zeeland, 1600		Zeeland, 1685-1686		Amsterdam, 1720-1733		Zeeland, 1745-1746	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	aantal	%
Republiek								
Zeeland	142	34	266	59	0	0	357	17
Holland	43	10	23	5	467	38	291	14
Overig	28	7	10	2	147	12	212	10
Totaal	213	50	299	66	614	49	860	40
Spaanse Nederlanden	61	14	29	6	0	0	0	0
Engeland	36	9	19	4	0	0	122	6
Schotland	27	6	0	0	0	0	0	0
Duitsland	36	9	0	0	239	19	358	17
Scandinavië	32	8	0	0	300	24	356	17
Overig en onbekend	17	4	107	24	90	7	432	20
Totaal	422	100	454	100	1.243	100	2.128	100

Bron: Bruijn, *Varend verleden*, blz. 72, 169, 243.

(WIC) in 1621 een derde in de Atlantische wereld. Na het einde van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) bleven deze firma's bestaan. Daar kwamen later nog de Sociëteit van Suriname (1683) en de Sociëteit van Berbice (1720) bij. Naast het genereren van winst voor de aandeelhouders was hun voornaamste taak het beschermen van de overzeese bezittingen.

Rekrutering

In de koloniën deden permanent duizenden Europese soldaten dienst: in Azië zo'n tien-duizend en in de Atlantische wereld ruim 3.500 man.¹² Net als bij leger en vloot dienden ook in de overzeese garnizoenen twee keer zoveel buitenlanders als Nederlanders. Volkhoudsters in de havensteden hadden uitstekende contacten met de bewindhebbers van de compagnieën en

de sociëteiten en bemiddelden voor een betrekking. Speciaal voor de werving van soldaten maakten de compagnieën ook gebruik van ronselaars van het Staatse leger. Het in dienst treden vond evenwel vrijwillig plaats, mits de rekrut niet te beschonken was. Op vaste dagen kon men zich bij de kantoren van VOC, WIC en de sociëteiten vervoegen om zich aan te melden voor een betrekking. Een soldaat tekende over het algemeen voor een dienst van vijf tot zeven jaar, de reis uitgezonderd.¹³

Voor dienst overzee hebben de handelscompagnieën en de sociëteiten altijd individuele soldaten geworven. Slechts incidenteel werden eenheden overzee gestuurd. Tijdens de Eerste Boni-Oorlog (1765-1777) in Suriname zonden de Staten-Generaal 1.550 beroepssoldaten naar Suriname, het regiment Fourgeoud, gelicht uit het Staatse leger.¹⁴

De VOC wierf tijdens de Vierde Engelse Oorlog (1780-1784) buitenlandse regimenten via koppelbazen met contacten met het Staatse leger.¹⁵ Onder leiding van kolonel Meuron arriveerde in 1781 een regiment van 1.200 Luxemburgers op Ceylon. De grootste buitenlandse eenheid was

12 V. Enthoven, 'Dutch Crossings. Migration between the Netherlands and the New World, 1600-1800' in: *Atlantic Studies* 2 (2005) 2:153-176.

13 R. van Gelder, *Het Oost-Indisch avontuur. Duitsers in dienst van de VOC* (Nijmegen, Sun, 1997) blz. 136-140; V. Enthoven, *De Verenigde Oost-Indische Compagnie in Zeeland* (Middelburg, Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, 1989) blz. 98.

14 Nationaal Archief (NA), Archief Pieter van Bleiswijk 317, Lyst van de sterkte, 22 februari 1773.

15 NA, Archief van de VOC 4709 en 4710, stukken betreffende de levering van troepen, 1781.

het Würtenbergse Kaapregiment van 1.750 man infanterie en een compagnie veldartillerie.¹⁶ In de kolonie aangekomen kreeg de rekrut in de hoofdstad een eerste militaire vorming. Daarna volgde legering ergens in een verlaten oord, waar velen aan verveling, excessen, alcohol en tropische ziektes ten onder gingen. De jaarlijkse sterfte onder blanke soldaten in de West-Afrikaanse forten was 18,5 procent.¹⁷ Voor Suriname en Curaçao lagen deze cijfers niet veel anders. Tussen 1702 en 1744 kwamen er op Curaçao in totaal zevenhonderd soldaten aan, van wie er in het eerste jaar 166 stierven. Uiteindelijk overleefde 43 procent het overzeese avontuur niet en stierf vroegtijdig.¹⁸ Naast hoge sterfte en desertie, klaagden de koloniale bestuurders constant over de geringe fysieke en mentale kwaliteit van de rekruten. Velen waren oud en grijs, sommigen waren doof, blind of zelfs verlamd, anderen waren alcoholist.¹⁹

Waarom getroostten de handelscompagnieën en de sociëteiten zich de moeite om honderdduizenden Europese soldaten helemaal naar Azië, Afrika en de Nieuwe Wereld te brengen, terwijl er voldoende inheemse troepen waren? Het antwoord is simpel: Europese soldaten waren goedkoper dan lokale militairen. Een Aziaat kostte de VOC per maand negen gulden en vijf stuivers, terwijl een Europeaan zeven gulden en drie stuivers kreeg. Dit scheelde het bedrijf jaarlijks 21.000 gulden.²⁰ In 1772 werden in Suriname 317 slaven gekocht, vrijgemaakt en tot een Korps Vrije Jagers geformeerd, op voorwaarde dat zij, tegen een gage van negen gulden per maand, op afroep inzetbaar zouden zijn tegen de marrons (weggelopen slaven).²¹ Dergelijke lokale troepen waren dan duurder, maar vaak effectiever dan de goedkopere Europese soldaten.

Vreemdelingenlegioenen zijn geworteld in een lange Nederlandse traditie. Na de overname van de VOC in 1795 door de Bataafse Republiek, bleef de Nederlandse staat voor Azië individuen werven voor het Koninklijk Nederlands Indisch Leger (KNIL). Het Koloniaal Werfdepot was in Harderwijk gevestigd. Particuliere werwers waren voor het KNIL in het buitenland actief.

BRON: A. LINDER, THE SWISS REGIMENT MEURON AT THE CAPE AND AFTERWARDS

Het Zwitserse regiment Meuron aan de Kaap, circa 1800

Dit heeft tot in de twintigste eeuw geduurd. Ook dit Nederlandse vreemdelingenlegioen bestond naast Nederlanders en Aziaten uit blanke buitenlanders (zie tabel 3). Tussen 1831 en 1872 hebben zelfs drieduizend West-Afrikanen in Nederlands-Indië gediend: de *belanda hitam*.²²

Een postmoderne beroepskrijgsmacht

Sinds 1996 beschikt Nederland weer over een krijgsmacht van beroepsmilitairen. Echter, de overgang van een dienstplicht- naar een beroepsleger heeft het tekort aan militairen versterkt. Eind maart 2001 werd staatssecretaris van Defensie H. van Hoof op het matje geroepen. Voor de Tweede Kamer moest hij zich verant-

- 16 A. Linder, *The Swiss Regiment Meuron at the Cape and Afterwards, 1781-1816* (Kaapstad, Castle Military Museum, 2000).
- 17 H.M. Feinberg, *Africans and Europeans in West Africa. Elminans and Dutchmen on the Gold Coast during the Eighteenth Century* (Philadelphia, The American Philosophical Society, 1989) blz. 36-37.
- 18 NA, Archief van de Nieuwe West-Indische Compagnie (NWIC) 207, Soldijboek Curaçao, 1702-1744.
- 19 W.S.M. Hoogbergen, *De Boni-Oorlogen, 1757-1860. Marronage en guerrilla in Oost-Suriname* (Utrecht, Centrum voor Caraïbische Studies, 1985) blz. 23; M.J. Lohnstein, 'De werving voor de militia in Suriname in de 18^e eeuw' in: *Oso* 6 (1987) 1:67-84, aldaar blz. 73 en 77-78.
- 20 Zeeuws Archief, Familiearchief Mathias-Pous-Tak van Poortvliet 35, Korte vertoningh van 't verschil 't geen er is tusschen 't kosten van een Europeans en Inlands soldaat.
- 21 Lohnstein, 'De werving', blz. 71; S. de Groot, 'Het Korps Zwarte Jagers in Suriname: collaboratie en opstand, deel 1' in: *Oso* 7 (1988) 2:14-160.
- 22 M.P. Bossenbroek, *Volk voor Indië. De werving van Europese militairen voor de Nederlandse koloniale dienst* (Amsterdam, Van Soeren, 1992); W.M.J. van Kessel, *Zwarte Hollanders. Afrikaanse soldaten in Nederlands-Indië* (Amsterdam, KIT Publishers, 2005).

Tabel 3 Nationaliteit koloniale vrijwilligers, 1814-1909

Regio	Aantal	Percentage	Gemiddeld per jaar
Nederlanders	105.950	60	1.104
Belgen	24.250	14	253
Duitsers	23.280	14	242
Zwitsers	7.680	4	80
Fransen	7.400	4	77
Overigen	7.690	4	80
Totaal	176.250	100	1.836

Bron: Bossenbroek, *Volk voor Indië*, 277.

woorden over uitspraken van de Bevelhebber der Landstrijdkrachten, luitenant-generaal Schouten. In een brief aan de Kamer schreef Van Hoof:

In de uitzending van Nova, daags daarvoor, zei Schouten onder meer dat de personeels-tekorten bij de Koninklijke Landmacht boven de drieduizend liggen en dat om de organisatie gevuld te krijgen iedereen daar zijn schouders onder moet zetten, van hoog tot laag [E.] als we dat niet voor elkaar krijgen, de komende vijf jaar, dan zakt de organisatie wat mij betreft door zijn hoeven. In feite herhaalt de Bevelhebber daarmee, zij het in andere bewoordingen, wat ik u in woord en geschrift, bijvoorbeeld tijdens de begrotingsbehandeling in november vorig jaar ook heb meegedeeld.

23 Staatssecretaris van Defensie aan de Tweede Kamer, 30 maart 2001. Beschikbaar op de webpagina van het ministerie van Defensie, www.mindef.nl.

24 Staatssecretaris van Defensie aan de Tweede Kamer, 4 april 2008, pagina 1; Staatssecretaris van Defensie aan de Tweede Kamer, 29 augustus 2008, Derde rapportage Flexibel Personeelssysteem (FPS), bijlage 3. Beschikbaar op de webpagina van het Ministerie van Defensie, www.mindef.nl.

25 'Soldaten gezocht', uitzending Zembla, 13 april 2008.

26 Mededeling van Tjaco Rowaan (CDC/BG DPD/DC PV/staf), E-mail, 9 april 2008; *Arbeidsmarkt analyse 2008* (2008). Jaarlijks zijn er ongeveer 300.000 schoolverlaters die de opleiding hebben afgerond. Hiervan kiest 75 procent voor een vervolgopleiding. *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt* (Maastricht, 2007) en *Statistische bijlage schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2006* (Maastricht, 2007).

27 Staatssecretaris van Defensie aan de Tweede Kamer, 4 april 2008, pagina 2. Beschikbaar op de webpagina van het ministerie van Defensie, www.mindef.nl.

28 A. Twigt, 'Derde bemane boot weer in zicht' in: *Defensiekrant* (maart 2008) 10:4; Commandant Zeestrijdkrachten aan Commandant der Strijdkrachten, Operationele gereedstelling Hr.Ms. *Zuiderkruis*, 25 januari 2008.

29 'Veiligheid op en veiligheid vanuit zee waar ook ter wereld. Interview met R.L. Zuiderwijk' in: *ACOM Journaal* (2008) 4:16-22; R. Klopper, 'Personeelsgebrek dwingt marine tot pas op plaats' in: *De Telegraaf*, 3 mei 2008.

*Mijn reactie kan dan ook kort zijn: ik bevestig de door Schouten genoemde tekorten en deel mijn zorg.*²³

Eind 2007 waren er bij Defensie 6.000 vacatures. Medio 2008 is dit opgelopen tot 7.068.

Het jaarlijkse deficit (verschil tussen in- en uitstroom) verdubbelde van 748 in 2006 naar 1.341 in 2007 en komt in 2008 uit op 1.445. De prognose voor 2009 is een deficit van 2.500.²⁴ Daarbij draagt de missie in Afghanistan ook niet bij aan het aantal nieuwe aanmeldingen. Volgens het hoofd van de afdeling werving van de Koninklijke Luchtmacht, luitenant-kolonel J. Brouwer, zijn er na calamiteiten in Uruzgan (tijdelijk) 25-30 procent minder sollicitanten.²⁵

Om 7.000 nieuwe medewerkers te werven, zijn er zeker 22.000 sollicitanten nodig en oorspronkelijk ongeveer 75.000 belangstellenden. Omdat er jaarlijks ongeveer honderdduizend schoolverlaters beschikbaar komen voor de arbeidsmarkt is het onrealistisch te veronderstellen dat de tekorten bij de krijgsmacht met alleen Nederlandse schoolverlaters weg te werken zijn.²⁶

Het werkt – ongeacht rang of stand, maar zeker op commandantenniveau – demotiverend als eenheden voor langere tijd onvoldoende gevuld zijn. 'De tekorten hebben invloed op de inzetgereedheid en als verbetering uitblijft, komt op termijn de uitvoering van operationele taken in het geding', aldus staatssecretaris van Defensie J. de Vries.²⁷ Zo zijn wegens personeelstekort geen drie, maar twee onderzeeboten in de vaart en gezien het acute personeelstekort is Hr.Ms. *Zuiderkruis* de eerste helft van 2008 in een lagere gereedheid gebracht en zal vervroegd de onderhoudsstatus krijgen.²⁸ In een recent interview zei Commandant Zeestrijdkrachten luitenant-generaal der mariniers R.L. Zuiderwijk zelfs:

*Onder druk van onder meer de personele tekorten waarmee Defensie en ook de Koninklijke Marine kampt, zal ik op een gegeven moment aan de CDS moeten zeggen dat ik niet kan leveren wat hij van mij vraagt zonder mijn personeel over de kop te jagen.*²⁹

Een manier om de tekorten te compenseren is outsourcing van taken. Hoewel de Nederlandse krijgsmacht hier, zeker in vergelijking met de Amerikaanse strijdkrachten, slechts beperkt gebruik van maakt, is de bijdrage van *private military companies* (PMC's) substantieel te noemen. Het slagen van de operatie in Uruzgan is mede afhankelijk van de logistiek die voor een groot deel aan private bedrijven is uitbesteed.³⁰ Op het 'Plein' spreekt men overigens liever van 'civiele dienstverleners in operatiegebieden'.³¹

Op 23 mei 2007 heeft de regering de Adviesraad Internationale Vraagstukken gevraagd de inhuur van civiele dienstverleners in operatiegebieden onder de loep te nemen. Dit advies richt zich vooral op de politieke, juridische en ethische aspecten van PMC's bij de voorbereiding en uitvoering van militaire operaties door nationale krijgsmachten, veelal in internationaal verband. Het gaat hierbij niet alleen om diensten voor logistieke ondersteuning, bewaking en onderhoud van wapensystemen; ze kunnen ook training, het verzamelen van inlichtingen en zelfs deelname aan gevechtsoperaties inhouden. Westerse krijgsmachten doen om uiteenlopende redenen een groeiend beroep op ondernemers. Enkele van die redenen zijn de gevoelde noodzaak tot interventie in regionale en lokale conflicten, de transformatie van oorlogvoering als gevolg van wapentechnologische ontwikkelingen en de politieke beweging richting verzelfstandiging van overheidstaken. Maar ook de knelpunten en tekorten bij krijgsmachten, vooral op het gebied van logistieke en technische ondersteuning, spelen een rol.³²

Toch is outsourcing blijkbaar niet dé oplossing. Gebeurtenissen rond de firma Blackwater in Fallujah (2004) en Bagdad (2007) hebben internationaal- en militairjuridische nadelen van PMC's aan het licht gebracht en hebben tevens geleid tot ongewenste politieke repercussies en robuuster optreden op militair-operationeel niveau.³³ PMC's vallen namelijk niet onder het internationale recht of het militaire (oorlogs)recht. De lokale commandant van het United States Marine Corps, kolonel John Toolan, heeft in Fallujah zijn operatieplan

MPRI-personeel geeft observatietraining in Koeweit

moeten bijstellen, mede vanwege de aan een brug bungelende verbrande *contractors* en de politieke repercussies daarvan in Washington. De Iraakse regering heeft fel geprotesteerd tegen het buitenproportioneel gewelddadige optreden van met name Blackwater.³⁴ De VS hebben op 1 januari 2007 bepaald dat PMC-personeel ook onder de *United Military Code of Justice* kan komen te vallen tijdens crisisbeheersingsoperaties.³⁵ In 2007 viel het personeel van Blackwater hier nog niet onder. Een heel andere kwestie die bij de inzet van PMC's speelt is zelfverrijking.³⁶ Kortom, outsourcing

30 J.M.D van Leeuwe, 'De inhuur van private militaire bedrijven in operatiegebieden' in: *Militaire Spectator* 177 (2008) 4:240-245, aldaar 241.

31 Commandant der Strijdkrachten aan Minister van Defensie, Beleidskader Civiele Dienstverleners in operatiegebieden, kenmerk S2007009739, 12 april 2007.

32 Adviesraad Internationale Vraagstukken, *De inhuur van private militaire bedrijven. Een kwestie van verantwoordelijkheden* (2007), Advies 59, 50-54; Van Leeuwe, 'De inhuur van private militaire bedrijven'.

33 J.M. Broder, 'Chief of Blackwater Defends His Employees' in: *The New York Times*, 3 oktober 2007; J.Glanz en A.J. Rubin, 'Blackwater Shootings "Murder", Iraq Says' in: *The New York Times*, 8 oktober 2007; J. Glanz, 'New Evidence That Blackwater Guards Took No Fire' in: *The New York Times*, 13 oktober 2007; P.W. Singer, 'Blackwater: The Roger Clemens of War', 10 april 2008, beschikbaar op de webpagina van het Brookings Institution, www.brookings.edu.

34 'Pizza's in Irak', uitzending Zembla, 5 september 2005; P.W. Singer, *Can't Win With 'Em, Can't Go to War Without 'Em. Private Military Contractors and Counterinsurgency* (2007), Policy Paper 4, beschikbaar op de webpagina van het Brookings Institution, www.brookings.edu.

35 P. van der Kruit, 'Noodzakelijke regulering van Private Military Companies' in: *Militair Rechtelijk Tijdschrift C* (2007) themanummer *Contractors*, 7:252-263, aldaar blz. 257.

36 J. Glanz en D. Rohde, 'In a Dispute, Army Cancels Rebuilding Contract in Iraq' in: *The New York Times*, 13 mei 2006; J. Glanz, 'Idle Contractors Add Millions to Iraq Rebuilding' in: *The New York Times*, 25 oktober 2006; G. Thompson en E. Schmidt, 'Graft in U.S Army Contracts Spread From Kuwait Base' in: *The New York Times*, 24 september 2007.

FOTO AVDD: P. WIEZORECK

Scholieren luisteren naar een F-16 piloot op een Vliegerinformatiedag in Woensdrecht

kent beperkingen en de nodige problemen. Volgens de flaptekst van het boek *Corporate Warriors* van P.W. Singer:

This conflict [Iraq] has amply borne out Singer's argument that the privatization of warfare allows startling new capabilities and efficiencies in the ways that war is carried out. At the same time, however, Singer finds that the introduction of the profit motive onto the battlefield raises troubling questions – for democracy, for ethics, for management, for human rights, and for national security.³⁷

De situatie in Nederland

Om het personeelstekort bij de Nederlandse krijgsmacht te bestrijden lanceerde staatssecre-

taris van Defensie De Vries op 4 april 2008 het *Actieplan Werving en Behoud*. Met nieuwe reclamespotjes op televisie en computerspeltjes probeert Defensie jongeren warm te maken voor het militaire beroep. Bij de militaire vakbonden is het plan met gemengde gevoelens ontvangen. Volgens voorzitter J. Debie van VBM-NOV is het actieplan vooral geschreven om het parlement gerust te stellen, maar zijn de militairen er niet bij gebaat.³⁸ H. Couzy, voorzitter FVNO/MHB, is positiever over het initiatief.³⁹ Een plan van voormalig Commandant der Strijdkrachten Dick Berlijn om een soort militaire diensplicht in te voeren, is in april 2008 politiek verworpen.⁴⁰ Kortom, het gevoerde beleid sinds 2001 heeft niet tot oplossingen geleid. De Belgische krijgsmacht daarentegen werft al buitenlanders op basis van een EU-paspoort. De eerste Nederlanders zijn daar reeds aangenomen.⁴¹

De hierboven geschetste geschiedenis en ontwikkelingen leiden tot de volgende hypothese: in Nederland dient een pilot werving te komen op basis van het EU-paspoort. Beter een gevulde krijgsmacht met Europeanen, dan een karkas van alleen Nederlanders, is daarbij het motto. De krijgsmacht zou, nationaal en in EU-verband,

37 Singer, *Corporate Warriors*, achterkant. Peter Singer is directeur van het *21st Century Defense Initiative* en senior fellow van het Brookings Institution.

38 Staatssecretaris van Defensie aan de Tweede Kamer, 4 april 2008. Beschikbaar op de webpagina van het Ministerie van Defensie, www.mindef.nl; ANP, 'Plan aanpak personeelstekort defensie valt niet goed' in: *de Volkskrant*, 7 april 2008.

39 H.A. Couzy, 'Grote tekorten bij het personeel van de krijgsmacht' in: *FVNObulletin* (mei 2008) nr. 3.

40 'Kamer ziet niets in opnieuw invoeren militaire diensplicht' in: *De Gelderlander*, 17 april 2008.

41 Telefonisch geverifieerd op 9 april 2008 met het Defensiehuis-informatiecentrum Antwerpen.

kunnen beginnen met werving van buitenlandse manschappen en/of specialisten. EU-onderdanen kunnen zich immers vrij in Nederland vestigen en kunnen hier zonder vergunning werken. Het werven op basis van een EU-paspoort past binnen de kaders van de Nederlandse wetgeving. Bij een tijdelijke aanstelling als militair mag worden afgeweken van de aanstellingsvereiste van het Nederlanderschap. De letterlijke tekst van artikel 11 Algemeen Militair Ambtenarenreglement (AMAR) biedt de mogelijkheid om niet-Nederlanders in dienst te nemen als militair, ook al mag de tijdelijke aanstelling niet worden gebruikt voor de reguliere personeelsvoorziening.⁴² Omdat dit besluit uit 1989 stamt, ten tijde van een dienstplichtleger, kan de staatssecretaris zonder veel moeite van de tijdelijkheid van de aanstelling afwijken. Daarbij hebben de staatssecretaris en de Tweede Kamer geen bezwaar tegen militairen met een dubbele nationaliteit.⁴³

Beheersing van het Nederlands zou een uitdaging kunnen zijn. Maar dat argument weerleggen Nederlandse *callcenters* in het voormalige Oostblok, waar lokaal personeel binnen drie maanden de Nederlandse taal leert.⁴⁴ Organisaties in de gezondheidszorg werven al langer in het buitenland. Daar is taal niet het grootste probleem, maar de erkenning van diploma's.⁴⁵ Krijgsmachten waarin buitenlanders dienen, zoals de Zwitserse Garde, de Spaanse en Franse vreemdelingenlegioenen en het Britse leger met de Gurkha's, hakken ook al langer met dit bijltje. De Nederlandse krijgsmacht heeft een aantal recente ervaringen met eenheden buitenlanders. Tijdens de VN-missie in Haïti in 1995 diende bijvoorbeeld een peloton Surinamers onder de Nederlandse contingentscommandanten Rik van der Maas en Dick Bosch. Momenteel 'huurt' de Nederlandse krijgsmacht 250 tot 280 Slowaken voor onder meer de beveiliging van Kamp Holland in Tarin Kowt. Als tegenprestatie helpt Nederland bij de modernisering van de Slowaakse krijgsmacht.⁴⁶

Conclusie

Belangrijke overeenkomsten tussen de vroegmoderne tijd (1500-1800) en de postmoderne tijd

BRON: MINISTERIE VAN DEFENSIE BELGIË

Editie 2 van 22/02/2005

Een Europees Belgisch leger
Schouder aan schouder

Sedert 1 januari 2004 mogen burgers uit alle landen van de Europese Unie de rangen van het Belgische leger vervoegen. Mits ze voldoen aan de geldende selectie-criteria natuurlijk. De eerste kandidaten hebben niet lang op zich laten wachten. Zo zijn Twan, John en Jessie al genoteerd onder de waaiers in België. Ze stellen zich graag even aan je voor.

De selectiecriteria om naar een job bij het Belgische leger te mogen solliciteren, zijn sedert 1 januari 2004 aangepast zodat burgers uit andere EU-landen zich ook kunnen aanmelden. In de rekruteringsbrochures vind je dan ook volgende gewijzigde of bijkomende voorwaarden aan: Belg of burger zijn van een lidstaat van de Europese Unie en Indien je niet de Belgische nationaliteit hebt, moet je volstaan hebben aan de milietwetgeving van het land waarvan je de nationaliteit bezit. Het personeel van Defensie is zijn rijkdom. De nieuwe Europese collega's maken ons nog een stuk rijker en geven de diversiteit binnen het leger nog een extra dimensie.

Twan Van Den Bosch (Nederland) De 20-jarige Twan Van Den Bosch woont net over de grens in Nederland. Sedert 4 oktober 2004 volgt hij als kandidaat- beroepsvrijwilliger de militaire basisvorming in het CEBO (Centrum voor Basis-opleiding en Scholing) in Leopoldsburg. Nadien gaat hij als fuselier bij het Bataljon Beveiliging 3de Linië aan de slag. "Via een artikel in een Nederlandse krant kwam ik aan de weet dat het Belgische leger ook zijn deuren opende voor EU-onderdanen", vertelt Twan. "Ik surfte meteen naar de website www.mil.be waar ik het mailadres van het dichtstbijgelegen Defensiehuus-informatiecentrum vond. Zo heb ik uiteindelijk getekend bij het Belgische leger. De basisopleiding vind ik niet te zwaar, die is goed te doen. Het taalverschil met de collega's is minimaal, maar ik ondervind wel dat de Belgische mentaliteit heel anders is dan de Nederlandse. Ik heb deze keuze echter bewust gemaakt en sta er nog altijd 100% achter!"

Ook Nederlanders vinden hun weg naar de Belgische krijgsmacht

(1990-heden) zijn schaarste op de Nederlandse arbeidsmarkt, een beroepsleger, een ver doorgevoerde outsourcing bij de krijgsmacht en de inzet van buitenlandse eenheden. Destijds verhuurden ondernemers in geweld troepen aan de Staten-Generaal. Tegenwoordig lijkt het alsof de Nederlandse regering zelf een soort ondernemer is in vrede en veiligheid: een leverancier van troepen en schepen voor internationale behoefte-stellers als EU, NAVO, VS, en VN. Paradoxaal genoeg heeft diezelfde Nederlandse regering reserves rond het inhuren van PMC's. Vergeleken met vroeger komt er nog een vijfde overeenkomst bij: rekrutering van individuen over de grens. Immers, het personeel van het Staatse leger en de Staatse vloot bestond voor een belangrijk deel uit buitenlanders. Niet

- 42 'Besluit van 28 augustus 1989, houdende wijziging van het Algemeen Militair Ambtenarenreglement (stb. 1982, 279)' in: *Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden* (1989) 386:1-53, aldaar blz. 33-34.
- 43 Op 22 april 2008 verwierp een meerderheid van de Tweede Kamer de motie-Brinkman over de openbaarheid van een dubbele nationaliteit voor defensiepersoneel (31 200-X nr. 109). Beschikbaar op de webpagina van de Tweede Kamer, www.tweedekamer.nl.
- 44 Zie onder meer de webpagina's van de *International Marketing and Research Organization*, www.imro.bg; LVB.net, 'Vlaams callcenter in Bulgarije', <http://lvb.net>; EVD, 'Bulgarije: ICT', www.evd.nl; Het Nieuwsblad, 'Callcenters trekken massaal naar Oost-Europa', www.nieuwsblad.be.
- 45 Een bedrijf als Adelta is gespecialiseerd in het werven van medisch personeel in heel Europa, zie: <http://webh01.ua.ac.be>. Al in 2001 stelde de gemeente Delft enkele woningen beschikbaar aan in Duitsland geworven verpleegkundig personeel, zie: <http://raad.delft.nl>.
- 46 'Nederland en Slowakije gaan samenwerken in Uruzgan'; 'Slowaakse versterking Uruzgan bezoekt Nederland'; 'Meer Slowaakse troepen naar Afghanistan', beschikbaar op de webpagina van het ministerie van Defensie, www.mindef.nl; 'Extra Slowaken helpen in Uruzgan' in: *de Volkskrant*, 24 april 2008.

alleen huurden de Staten-Generaal complete buitenlandse regimenten in, ook een compagnie gefinancierd door bijvoorbeeld het gewest Friesland bestond deels uit individueel geworven buitenlanders. Op de vloot en voor de overzeese defensie was het niet veel anders.

Werven op basis van een EU-paspoort past in de Nederlandse wetgeving

En hoewel in de moderne tijd de krijgsmacht in Nederland uit Nederlandse dienstplichtigen bestond, werden tot in de twintigste eeuw voor het KNIL individuele buitenlandse rekruten geworven. Het werven over de grens past dus in een lange Nederlandse traditie en rechtvaardigt een pilot om EU-burgers te rekruteren. EU-burgers ondervinden immers geen hinder van juridische obstakels voor vestiging en arbeid.

Beperkingen vanuit de EU om individuele militairen te werven zijn er niet: de Belgische krijgsmacht werft al buitenlanders op basis van een EU-paspoort. Werving van buitenlanders past eveneens binnen de kaders van de Nederlandse wetgeving en de taal lijkt ook geen probleem te zijn. Dit biedt grote voordelen, zeker ten opzichte van outsourcen. Zo valt het geworven personeel onder het internationale en nationale oorlogsrecht en ook onder de nationale militaire commandostructuur, waarmee belangrijke nadelen van PMC's vervallen. Het werven van Europeanen kan een oplossing bieden voor het nijpende personeelstekort bij Defensie. De krijgsmacht was toen en is nu het ultieme geweldsinstrument van Staten-Generaal en Kroon. Met alleen een karkas zijn de vitale nationale belangen niet te behartigen: 'Waar niet is, verliest de Kroon zijn recht'. ■